

MUSIC FESTIVALS AS A SPACE FOR CONSTRUCTION OF
LOCAL IDENTITIES ON THE EXAMPLE OF
THE MANIFESTATION *JAZZ IN THE GARDEN*

Marija Ajduk¹

Associate Professor and Senior Research Associate,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Ljubica Milosavljević²

Associate Professor and Senior Research Associate,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade, Serbia

Ana Banić Grubišić³

Associate Professor and Senior Research Associate,
Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade, Serbia

---

**МУЗИЧКИ ФЕСТИВАЛИ КАО ПРОСТОР КОНСТРУИСАЊА
ЛОКАЛНИХ ИДЕНТИТЕТА НА ПРИМЕРУ
МАНИФЕСТАЦИЈЕ *JAZZ IN THE GARDEN****

Марија Ајдук

ванредни професор и виши научни сарадник,
Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија

Љубица Милосављевић

ванредни професор и виши научни сарадник,
Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија

Ана Банић Грубишић

ванредни професор и виши научни сарадник,
Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, Србија

Received: 1 September 2023

Accepted: 1 December 2023

Original scientific paper

* Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-47/2023-01/200163).

1 marija.ajduk@f.bg.ac.rs.

2 ljmilosa@f.bg.ac.rs.

3 agrubisi@f.bg.ac.rs.

ABSTRACT

Based on the several decades-old tradition of presenting jazz through festivals firstly in Yugoslavia, and consequently in Serbia, the *Jazz in the Garden* manifestation was founded in Belgrade in 2021. The name of the new festival apostrophises the location of the event – “Jevremovac” Botanical Garden. With the anthropological analysis of this manifestation, we will strive to demonstrate how the manifestation in development like this one influences the construction process of one part of Belgrade’s identity through its connections with the local jazz scene. We will also consider the influence of the creation of different perceptions and new meanings of the well-known city space like the Botanical Garden “Jevremovac” in which the festival is held.

KEYWORDS: festivals, jazz, Belgrade, local identity, anthropology.

АПСТРАКТ

На темељу вишедеценијске традиције представљања џеза путем фестивала, најпре у Југославији, затим и у Србији, 2021. године у Београду је покренута манифестација *Jazz in the Garden*. Назив новог фестивала апострофира место одржавања – Ботаничку башту „Јевремовац”. Кроз антрополошку анализу ове манифестације настојаћемо да покажемо на које све начине манифестација у развоју, попут ове, утиче на процес конструисања једног дела београдског идентитета, кроз његову повезаност са локалном џез сценом. Такође ћемо размотрити утицај на креирање другачије перцепције и нових значења познатог градског простора, као што је Ботаничка башта „Јевремовац”, у којој се поменути фестивал одржава.

Кључне речи: фестивали, џез, Београд, локални идентитет, антропологија.

УВОД

Југословенска музичка сцена баштини богату џез традицију. Она је видљива и жива и на савременој српској музичкој сцени, захваљујући, између осталог, и великом броју фестивала. Следствено, то је утицало на постојање значајних разлика међу џез фестивалима – од програмске оријентације, преко чињенице да су неки међународног, други локалног карактера, све до дужине трајања и успешности етаблирања као важних, превасходно градских музичких манифестација, чија улога умногоме превазилази оквире подупирања и промовисања музичког жанра.⁴ Последњу етапу у сложеном процесу

4 Који сам по себи не значи да џез спада у популарније жанрове, што није случај само са данашњицом: више у Милосављевић и Илић 2019.

представља и установљаване фестивала *Jazz in the Garden* 2021. године, као једног од најмлађих,⁵ чији циљеви, једнако, излазе из оквира искључиво музичког догађаја, због чега је и одабран за анализу. Ове чињенице, тако, пружају могућност да се извођење цез музике и фестивали посматрају као део културне понуде великог броја градова, па и њихове туристичке понуде. За разумевање означеног процеса разрастања и разгранате фестивалске шеме као исходишта, када је савремена Србија у питању, неопходно је поменути и најстарији, *Београдски цез фестивал*, који, с прекидом, траје од 1971. године и такође се ослања на претходећу фестивалску традицију од успостављања првог *Јујословенског цез фестивала* на Бледу, који је убрзо прерастао у међународни фестивал и био релоциран у Љубљану 1967. године (Крстић 2010, 197).

Фестивалски корпус, када је реч о Републици Србији, чине манифестације међународног и националног профила.⁶ Разноврсна понуда и традиција фестивалских издања може се доводити у везу и са вишедеценијским процесом институционализације цеза (више у Милосављевић 2020), што све заједно иде у прилог тврдњи о *вишиалносци*,⁷ ако не (баш) и о популарности датог музичког изражаја у домаћим оквирима. Доминантне наративе о недовољној заступљености, неразумевању и непопуларности цеза пласирају, махом, домаћи цез музичари⁸ (више у Милосављевић и Илић 2019), док се као контраст у медијима јавља управо истицање чињенице да постоји безмало двадесет активних цез фестивала.⁹ Несумњиво је да се у последње време бележи укрупњавање фестивалске понуде која, у складу с тим, има одређене импликације и на делатнике у цезу који добијају прилику да наступају у више градова према устаљеној шеми која покрива већи део године.¹⁰ Истицање ове чињенице и њено довођење у везу

5 Након њега установљени су и: цез фестивал *Bazzum* у Ужицу 2022. године, док је 2023. године Београд добио још један – *Solar Jazz* фестивал, који је премијерно издање имао 13. и 14. јуна у *Dorćol Platz-y*, а који је усмерен ка ауторској цез музици која настаје у савременој Србији и који је као такав спонзорисао СОКОЈ.

6 Међу којима се као најзначајнији и медијски најзаступљенији у протеклим годинама издавају међународни цез фестивали: *Новосадски цез фестивал*, *Nišville Jazz Festival* на Нишкој тврђави, *Панчевачки цез фестивал*, *Jazzik* фестивал Суботица, *Jazzfest* Крагујевац, *Нова фестивал* Панчево, *Кањижка цез фестивал*, <http://www.cerom.org/festivali-jazz.html>.

7 Као један од стубова ове виталности ваља истаћи институционализацију образовања цез музичара, увођењем у државни систем музичког образовања – све до највишег степена факултетског образовања (више у Милосављевић 2020).

8 Што се највише региструје у клаупској понуди градова тј. прилици да се свира и живи од тога.

9 <https://www.telegraf.rs/pop-i-kultura/muzika/3516387-dzez-se-ne-slusa-u-srbiji-pa-ovog-leta-dobijamo-16-dzez-festival-i-izvodjaci-su-vrhunski>.

10 Иако етнографско истраживање спроведено 2017. године међу цез музичарима у Београду, које у средиште научне пажње поставља стратегије деловања цез музичара и њихову оријентацију ка свирању других жанрова како би надоместили изостанак могућности да живе од извођења, указује на то да не би требало поистовећивати фестивалску сцену у већим градовима, добро маркетиншки подупрту, са стањем везаним за клубове и свирање цез музике, опште узев (више у

са последицама пандемије вируса ковид 19 отвара још једно важно питање које се тиче превасходно економског статуса самих музичара. Појава нових фестивала, тако, са једне стране употпуњује културну и туристичку понуду градова, док са друге стране пружа могућност извођачима да побољшају још неповољније услове у којима свирају и стварају, овога пута забраном концертних активности у затвореном простору, па и рада клубова у којима се изводи музика. Саздавање фестивала *Jazz in the Garden*, управо, у овим околностима, још једна је препорука за његово истраживање. Дате напомене требало је да пруже ширу перспективу зарад бољег разумевања функција фестивала код којих ће највећа пажња, у даљем току рада, бити посвећена анализи презентације и промоције самог фестивала у локалном контексту.

Истраживање презентације ове манифестације засновале смо на квалитативној анализи онлајн садржаја о фестивалу. У првој фази истраживања, поред званичне веб-странице фестивала,¹¹ прегледане су све објаве постављене на званичну фестивалску *Facebook* страницу,¹² почевши од њеног отварања (11. јун 2021.), као и објаве на званичном *Instagram* налогу фестивала.¹³ Друга фаза истраживања односила се на анализу фотографија које на илустративан начин представљају овај фестивал. На основу наратива који је повезан са најавом фестивала путем текстова, слогана и фотографија које је могуће пронаћи на званичним страницама фестивала поменутих друштвених мрежа, као и интернет чланака, настојале смо да утврдимо у којој мери је *Jazz in the Garden* презентован као локални музички феномен, те који су његови кључни идентитетски елементи који га чине аутентичним и локалним феноменом. У том смислу говоримо о „локализацији” дез музике кроз пример овог фестивала. С друге стране, постојање оваквог фестивала и његов будући развој отварају врата креирању једног новог локалног значења култног београдског простора, као што је Ботаничка башта „Јевремовац”. Циљ нам је био да путем анализе наведеног материјала утврдимо на који начин овај фестивал поменути простор конструише уз помоћ музике, при чему музика фигурира као активни чинилац који треба да означи одређено место.¹⁴

Овај фестивал изабрале смо као предмет истраживања и због тога што је за релативно кратко време постао изузетно посећен и популаран, те нас је занимало какво је то посебно фестивалско искуство које он нуди – укрштањем

Милосављевић и Илић 2019, 21).

11 <https://jazzinthegarden.rs/>.

12 <https://www.facebook.com/jazz.botanic.garden>.

13 <https://www.instagram.com/jazz.botanic.garden>.

14 Места музичких пракси подразумевају било који део градског простора који у директној повезаности са музиком добија своја нова и редефинисана значења. Корелација између музике и места у домаћој антропологији анализирана је и на примеру једног рок музичара и трга који је по њему добио име у: Ристивојевић 2013.

музике, места (природе) и неиздиференциране публике. Вредна је помена чињеница да је фестивал после само једне године одржавања добио признање – награду „Звезда Београда” у области туризма, коју додељује Град Београд.¹⁵

МУЗИЧКИ ФЕСТИВАЛИ – АНТРОПОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА

Антрополошки приступ фестивалима подразумева њихово сагледавање као комплексних и динамичних културних и друштвених феномена (Frost 2015, 569). У колоквијалном говору, али и у научном дискурсу, фестивалима се називају различити типови догађаја, односно манифестација. Шире посматрано, фестивали представљају „тематске, јавне прославе” (Getz 2010). Као ближе одреднице (музичких) фестивала Гибсон и Конел наводе одржавање на годишњем нивоу и фокус је на друштвеним, пре него на економским или политичким аспектима: „појединци се окупљају зарад забаве, уживања и дељеног осећаја заједништва” (Gibson and Connell 2012, 4). Поред тога, већина фестивала ствара време (и простор) прославе, својеврсно место одвојено од свакодневних рутина, искустава и значења (Ibid., 4). Хрватске антрополошкиње Петра Келемен и Невена Шкрбић Алемпијевић дефинишу фестивале као:

(ј)авна догађања која имају временски, просторни и програмски оквир. Јавност фестивала упућује да су они у својој сржи представљачки и да својим замишљеним оквиром желе да упуте одређену поруку. У њихово организовање уписана је сврха прославе, слава одређеног елемента културе. У фестивале се укључују три скупине актера: организатори, извођачи и публика. Унутар фестивалског оквира смештени су мотиви, сврхе и изведбе свих укључених учесника. Актери фестивала омогућују да се он догоди те се унутар замишљеног просторно-временског оквира путем њихових пракси фестивали изводе (Kelemen i Škrbić Alempijević 2012, 47).

Најчешћи простори на којима се фестивали одржавају су културно-историјске грађевине (тврђаве, дворци, цркве, археолошка налазишта), јавни, свакодневни простори као што су тргови, пешачке зоне или прометне улице, напуштене зграде или фабрике, као и различити простори на отвореном, у природи (Klaić 2014, 75–76). Како запажа Драган Клаић, организацијом фестивала наведени простори постају центар јавног и културног живота, места уметничког изражавања и друштвености (Ibid., 76). Организација фестивала неретко представља циљани начин брендирања, друштвеног и културног препорода одређених места те њихово одржавање има важну улогу у промени карактера локалних економија (Gibson and Connell 2012, 6). У развоју локалних

15 <https://www.blic.rs/kultura/vesti/festival-jazz-in-the-garden-dobitnik-nagrade-zvezda-beograda/t0yjcpw>.

културних политика, због своје атрактивности и економског аспекта, фестивали су вероватно најбитнији део „брендираних“ места или одлуке да се подржи нека фестивалска уметничка манифестација (Stefanović 2018, 183).

Антрополошки приступ проучавању фестивала, поред етнографског истраживања као примарне истраживачке методологије, карактерише критичко разматрање ширег друштвеног и политичког контекста догађаја (Frost 2015, 570), будући да на фестивале неоспорно утичу и умногосте их обликују не само организатори, извођачи, спонзори, политичари и публика, већ и економска инфраструктура, медији, локална култура и географско окружење (Cudny 2016, 20). С тим у вези, у антрополошкој перспективи фестивали се схватају као „конструисана, сложена догађања са временским и просторним оквиром, која су чврстим нитима повезана са контекстом у којем се остварују (Kelemen i Škrbić Alemprijević 2012, 11). То су „места стварања културе, места изведбе, места креирања и преговарања значења” (Ibid.). Келемен и Шкрбић Алемпљевић (2012, 14) објашњавају да културна политика представља контекст у којем фестивал настаје, њоме је друштвено условљен и у њега је уписана замишљена сврха. Према овим ауторкама, анализа културне политике фестивала у контексту туризма обухвата начине на које се одређени фестивал користи у позиционирању локалне средине, питања да ли се фестивал користи као бренд, као знак којим се жели обликовати имиџ, да ли је фестивал повезан са другим догађајима у ширу, разрађену стратегију и сл. И у другим деловима света џез музика се успешно користи у промоцији места, то јест, како напомиње Ребека Куртис, симбиоза звука џеза и физичког места представља важан фактор успеха фестивала:

...(џ)ез фестивали су постали готово укоренењени у промоцију одређеног места... на пример кроз експлицитно повезивање звука џеза и сценичних предела, као што је 'џез у долини' или 'џез на фарми', пракса која је допринела опажању таквих места као елитних простора. Рурална мала места су искористила своје планине и шуме, плаже и литице, винограде и сир, да конструишу осећај посебности и да привуку публику на те локације да искусе џез музику и друге културне активности. (...) Џез је постао начин на који се места 'стављају на мапу', на који се она трансформишу и побољшавају свој имиџ и идентификују као значајна места културних активности (Curtis 2011, 281).

Када је реч о анализи домаћих фестивала у оквиру етнологије/антропологије, пажња је у већини случајева усмеравана на истраживање масовно посећених манифестација као што су *Еџиџи* или Сабор трубача у Гучи (Симић 2006; Крстић 2012; Лукић Крстановић 2003; Лукић Крстановић 2009; Лукић Крстановић 2010). Такође, важно је истаћи да су етнографска истраживања домаћих музичких сцена у мањем опсегу укључивала и припадајуће фестивале (в. Банић Грубишић и Куленовић 2019; Ристивојевић 2014а, 2014б).

РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА МАНИФЕСТАЦИЈЕ *JAZZ IN THE GARDEN*

Jazz in the Garden представља, према речима организатора, први београдски цез фестивал на отвореном – са чим је повезано и првобитно име фестивала – *Open Air Jazz Festival*. Фестивали и концерти на отвореном нарочито су добили на значају током пандемије ковида, када затворени простори нису функционисали у пуном капацитету. Фестивал који је био предмет анализе представља управо такав пример, јер је установљен током пандемије ковида, 2021. године, са местом одржавања у специфичном отвореном простору. Ботаничка башта „Јевремовац”, која постоји преко 130 година,¹⁶ представља научноистраживачку и културно-образовну установу од великог значаја. Са Институтом за ботанику чини наставну јединицу Биолошког факултета Универзитета у Београду. Представља споменик природе од 1995. године, а 2007. године проглашена је за споменик културе града Београда. У протеклих неколико година постаје веома значајан градски простор за организацију разноврсних јавних догађаја на отвореном – изложби и маркета хране и пића, место одржавања концерата, филмских пројекција и позоришних представа, простора за организацију едукативних активности и радионица.¹⁷ До интензивирања различитих дешавања која нису у вези са основном делатношћу ботаничке баште долази у протеклих неколико година. Први такав догађај био је *Wine Garden*¹⁸ 2019. године, манифестација која је поред дегустације вина укључивала и културне садржаје (концерте) и различите забавне активности.¹⁹ У виду својеврсне организационе претече, ова манифестација трасирала је пут успешном покретању и одржавању фестивала *Jazz in the Garden*, али и бројним другим догађајима који су касније уследили

16 Основана је 1874. године на предлог др Јосифа Панчића, професора ботанике Велике школе (Јовановић 1998, 72). С првобитне локације на Дорћолу, након велике поплаве, премештена је на данашњу локацију, 1889. године. Назив „Јевремовац” носи у спомен на господара Јеврема Обреновића (Јовановић 1998, 72).

17 Поред манифестације *Wine Garden* и фестивала *Jazz in the Garden*, као примери рецентне популарности ботаничке баште могу се навести изузетно посећени концерти класичне музике оркестра *Muzikon Nature Make Sense* (2020) и *Чајанка* (*Muzikon* и Стефан Миленковић), серија концерата домаћих и иностраних музичара *Garden Sessions* (2021; 2022; 2023), фестивал евергрин музике *Evergreen Fest* (2023), изложба аутохтоних сирева *Balkan Cheese Festival* (2023), гастромузичка манифестација *Пикник у башти*, односно *24Kitchen* пикник (2021; 2022; 2023) и други.

18 <https://winegarden.rs/>.

19 Према званичној најави, „*Wine Garden* доноси у срце Београда карневалски дух палићког Винског маратона, концерте, врхунска вина, пробране сиреве, винске радионице, трке у котрљању буради и још прегршт добре забаве уз музику и гастрономске специјалитете” в. <https://www.danubeogradu.rs/2019/04/prvi-wine-garden-u-botanickoj-basti/>.

на овом простору. Интересантно је да на званичној страници ботаничке баште²⁰ не постоји траг у виду вести или репортаже о одржавању фестивала *Jazz in the Garden*. Вести на сајту се углавном односе на информације које се конкретно тичу ботаничке баште или на активности које се одржавају у њој поводом обележавања различитих датума.²¹ Вести или најава које су посвећене „изванботаничким” манифестацијама има веома мало, док се ближе информације о фестивалу *Jazz in the Garden* налазе, поред званичне странице фестивала, на друштвеним мрежама.

Анализу презентације самог фестивала започеле смо на његовом официјелном веб-сајту.²² Презентација која је анализирана односи се на период од 2021. до 2023. године. Сама страница садржи више рубрика: *Почетњак*, *О фестивалу*, *Извођачи*, *Пројам*, *Галерија*, *Партинери* и *Контакт*. Одељак *О фестивалу* представља текстуалну репрезентацију ове манифестације у оквиру које је могуће пронаћи неке од означитеља самог догађаја које га већ „локализују” у одређеној мери. Процес локализације одвија се од најуже до најшире одреднице, те се тако о истом фестивалу говори кроз његову ужу, београдску локалност: „истински музички празник у најлепшој зеленој оази у центру Београда”, али и кроз његову ширу локализацију у контексту читавог (балканског) региона: „јединствени музички фестивал у региону”. Фестивал, тако, добија усложњену идентификацију, јер је манифестација која се одржава „у центру Београда”, али са светским и регионалним цез музичарима. Наредни ниво идентификације се односи на везу самог фестивала и места његовог одржавања – Ботаничке баште „Јевремовац”. Одабир места одржавања манифестације попут ове упућује на асоцијације које се често везују за фестивале на отвореном, као што су „природни амбијент”, „пространство”, „дневни” и „вечерњи” доживљај, те „продужени ужитак”, уколико фестивал траје дуже од једног дана, као што је то обично случај. Опис манифестације који представљају организатори сажима претходно речено: „Викенд у бајковитом амбијенту Ботаничке баште ’Јевремовац’ испуњен музиком врхунских цез музичара”.²³

Локализација овог фестивала се, као што је поменуто, рефлектује кроз само место одржавања, али једним делом и кроз одабир учесника. Наиме, ово је манифестација која окупља етаблиране цез музичаре, како домаће, тако и оне који долазе из региона, али и светских музичких сцена као што су Француска, Португалија, Велика Британија. С обзиром на то да технолошки развој, као и глобално културно и географско „умрежавање” људи континуирано померају границе, чест је пример интернационалних сарадњи међу музичарима, те

20 <https://jevremovac.bio.bg.ac.rs/>.

21 Као што су Дан заштите животне средине, Дан фасцинације биљкама.

22 <https://jazzinthegarden.rs/>.

23 <https://jazzinthegarden.rs/>.

је место одакле они долазе у том смислу све мање релевантно. Тако и неки од музичара који су се нашли међу извођачима потичу из Србије, али често наступају ван њених граница.²⁴

Instagram профил анализираниог фестивала пружа назначене увиде, јер је наратив веома сличан. Анализу *Instagram* профила засновале смо на анализи презентације првог издања фестивала, односно према објавама начињеним 2021. године. Разлог за овакав одабир виделе смо у томе што су најава и презентација нечег новог увек најбогатије значењским садржајима, будући да је неопходно креирати одређену слику којом би се ова манифестација представила потенцијалној публици. Тако, најава фестивала почиње истицањем његове аутентичности у односу на многобројне фестивале у Србији:

Први Open Air Jazz Festival у Београду одржаће се под називом Jazz in the Garden на више бина у Ботаничкој башти 'Јевремовац' 3. и 4. јула 2021. године. У јединственом амбијенту зелене оазе у центру града, у правој фестивалској атмосфери пред публику ће изаћи најбољи цез музичари Србије неколико генерација, предвођени Биг Бенд РТС оркестром који ће наступити са специјалном гошћом певачицом Александром Бијелић и свечано затворити манифестацију у недељу 4. јула.²⁵

Из најаве саме манифестације могуће је закључити да организатори као спецификум самог догађаја наглашавају да је реч о првом цез фестивалу (у Београду) чије се свирке одржавају „под ведрим небом”, тј. ван уобичајених концертних сала. Наредни идентитетски значењски ниво могуће је препознати у простору који је одабран као необичан, јер представља „зелену оазу у центру града”. Сама позиција баште је више него повољна, будући да је до центра града могуће лако доћи из различитих делова Београда, те је самим тим очекивана већа посећеност. Такође, куриозитет сам по себи представља постојање „зелене оазе” у центру града, која даје привид измештености од градске вреве и саобраћаја, те пружа релаксирајући амбијент који је испуњен цез музиком. Специфичност првог издања фестивала огледа се и у избору извођача. Наиме, окосницу програма чине домаћи извођачи, страних готово и да нема,²⁶ јер је фестивал покренут усред пандемије короне, те је покретљивост била на свом

24 Како фокус овог истраживања није на цез музици као таквој, већ на процесима уз помоћ којих она постаје локални феномен, неће подробније бити разматрано ко је све од музичара наступао на фестивалу.

25 *Instagram* профил: jazz.botanic.garden.

26 Странаца је, међутим, могло бити у публици, будући да је Република Србија имала мање строге противпандемијске мере у односу на друге европске земље, у периодима који су долазили након укидања ванредног стања маја 2020. године, што је имало утицаја и на сферу туризма у датим оквирима. Добијање поменуте награде „Звезда Београда” стога може бити сагледавана и у овом контексту. Здравствене импликације нису предмет овог рада.

минимуму због постојања строгих правила као резултата рестриктивних мера против ширења вируса широм света.

Пажњу нам је привукла и објава у којој се истиче простор одржавања фестивала кроз појашњавање идеје која је у његовој основи:

Основна идеја фестивала Jazz in the Garden је да се ова врста музике, која има дугу и богату традицију у Србији, приближи ширем кругу слушалаца у необавезној, опуштеној фестивалској атмосфери концерата на отвореном, где ће свако моћи да се определи шта жели да слуша и колико, будући да ће се концерти одвијати паралелно на две бине унутар Ботаничке баште.²⁷

Поред тога што пружа могућност слушања цез концерата на отвореном простору, овај фестивал је представљен као догађај који своју публику усмерава ка уживању у природном амбијенту. Природни амбијент и зеленило свакако представљају опуштенији простор и нуде нови доживљај цеза, за разлику од класичних концертних простора, те се у томе може препознати значај ове „фузије”, која је допринела креирању нове могућности перцепције цез фестивала и пружања потпуно другачијег искуства (нпр. породична димензија, тј. долазак на фестивал са децом). Поред другачијег доживљаја цеза, овај фестивал утицао је и на промену у концепцији саме ботаничке баште, при чему је могуће уочити корелацију између музике (кроз цез фестивал) и места (ботаничка башта):

Конструисање представа о неком простору или културној средини кроз музичке праксе указује на моћ коју музика поседује и којом утиче на нашу свакодневицу непрекидно изнова конструишући идентитете, било да су они индивидуални, групни, локални, етнички (Ристивојевић 2014а, 45).

Facebook страница фестивала већином се састоји од штурих, информативних најава – у текстуалном облику и у форми графички једноставних плаката за појединачне извођаче, фотографија са фестивала и постављања линкова на вести и репортаже које су објављене у медијима. Страницу карактерише низак степен интеракције, коментара посетилаца испод објава готово и да нема – осим организационих питања у вези с куповином улазница или концертном сатницом и тек понеког кратког утиска о одржаном фестивалу. Ретки коментари објава су углавном позитивни: „било је предивно”, „дивно место за концерт”, „најбоља свирка у граду”, „дивна иницијатива”, „догађај за очи, уши, стомак и душу”. Ови малобројни осврти публике, иако крајње сведени и лишени детаљнијег образложења, показују да доживљаји фестивала нису једнообразни, већ да је публика та која уписује вредносна значења догађају и као важне одабира одређене аспекте сходно личним преференцијама. За један део посетилаца само

27 *Instagram* профил: jazz.botanic.garden.

место/простор одржавања је суштински квалитет фестивала и пресудно утиче на доживљај, док је за друге музички садржај најзначајнији аспект фестивала. Наравно, без спровођења опсежнијег етнографског истраживања публике у реалном времену не може се са сигурношћу говорити о мотивацијама, утисцима, искуствима и вредностима фестивалске публике. Када је реч о негативним коментарима, они се углавном тичу проблема фестивалске буке и њих су написали станари околних зграда или љубитељи животиња, на пример „плашите ли и убијате ли птице, које нису криве што су живе, вашим дисонанцама и прекомерним квартама?? зашто то радите? због пара? због себичног самољубља, или имате неки трећи разлог?” Наведени пример лепо илуструје једну готово парадоксалну ситуацију – с једне стране еколошко настојање „повратка природи” организацијом фестивала у специфичном амбијенту ботаничке баште, а с друге истовремено перципирање фестивала као буке, то јест загађивача животне средине у резиденцијалном делу града.

ПРЕЗЕНТАЦИЈА ФЕСТИВАЛА КРОЗ ФОТОГРАФИЈЕ

У овом раду фотографија²⁸ је коришћена као допунски материјал на основу којег је могуће употпунити представу анализираниог фестивала. За ову допуну смо се определиле због њене нераскидиве везе са друштвеним мрежама као што су *Facebook* и *Instagram*. Наиме, фотографије су део комуникације у оквиру поменутих друштвених мрежа,²⁹ нарочито потоње, те су све промотивне активности праћене визуелним моментом, што говори о важности и ове врсте представљања, које се сматра релевантним предметом антрополошких истраживања (в. Брујић 2017, 141).

Први корпус анализираних фотографија обухвата оне које су део промотивног материјала фестивала, а налазе се на веб-страници ове манифестације. Фотографије се налазе у рубрици *Галерија* и подељене су хронолошки, односно прате прву (2021) и другу (2022) годину одржавања фестивала.³⁰ Укупан број представљених фотографија је 68. Презентација путем фотографија између двају одржаних фестивала веома је слична, те нису приметне разлике вредне помена у концептуалном смислу. Једна од разлика која би се могла истаћи јесте постојање више фотографија самих музичара, као и бине из 2021. године (15), док их из 2022. има мање (9). То би се можда могло

28 Фотографија овде не представља основни предмет проучавања, већ само допунски материјал за анализу који третирамо као облик текста, те следствено томе, рад не садржи теоријске осврте из угла визуелне антропологије.

29 О значају визуелног у дигиталној комуникацији в. Банић Грубишић 2023, 34–36.

30 Последње издање фестивала које је одржано 2023. године није представљено путем фотографија.

приписати и чињеници да је из 2021. године постављено више фотографија (38). На осталим фотографијама (из обеју година) заступљени су амбијент самог фестивала у башти, као и публика. Амбијент фестивала репрезентован је кроз призоре лепог сунчаног дана (акцентат је на дневним свиркама, иако су приказане и вечерње, али у знатно мањем обиму), дрвећа које прави природан хлад, травнатог простора који служи за седење, лежање или пак стајање. Публика је приказана кроз интеракцију са музичарима (њихова окренутост ка бини или месту одакле музичари свирају), али и кроз међусобну интеракцију (пријатељи у групама, породица на окупу и сл.). Мотиви који би се могли издвојити као доминантни у оба анализирана издања су природа, дан, људи у групама који седе на трави, пију пиће, ћаскају. На фотографијама које су сачувале доживљај фестивала из 2021. године могуће је видети и својеврсну „пикник зону” која је направљена у сарадњи са телевизијским каналом посвећеним храни под називом „24 Kitchen”, што овом музичком фестивалу додаје гастрономску димензију. Ова фотографија посебно је интересантна јер у фокус ставља публику која седи у кругу својих пријатеља (2–3 групе су приказане), као и оца са малим дететом у наручју, док је у позадини табла на којој пише „24Kitchen piknik zona”. Сам prizor заиста подсећа на пикник у природи, али исто тако не указује на то да се тај пикник одвија у оквиру манифестације *Jazz in the garden*. Такође, публика је оријентисана међусобно, а не ка бини, што је карактеристично за концертну публику. На осталим фотографијама посетиоци седе или стоје, дан је сунчан, што и није необично, будући да се фестивал одржава првих дана јула. Приметно је зеленило баште, мноштво дрвећа, што читав амбијент догађаја чини пријатним (уколико се у обзир узме летње време одржавања). Већина фотографија преноси дневни доживљај ове манифестације, иако се свирке одржавају и у вечерњим часовима. На појединим фотографијама (већи број је из 2022. године) приметно је и присуство мале деце са родитељима, што овој манифестацији додаје још један значајан елемент, а то је породични догађај. Будући да се фестивал одржава током викенда (што је препознато као време за породицу и одмор), није необично што је и ова димензија заступљена. Од значаја за анализу је и једна фотографија са фестивала одржаног 2022. године, која у први план ставља музичаре који не наступају на самој бини, као што бисмо то могли очекивати, већ на трави, окружени густим крошњама дрвећа, као и самим посетиоцима. Фестивалско искуство је, сходно томе, умногоме одређено природним окружењем. На тај начин и сам простор одржавања фестивала добија на важности и постаје равноправни чинилац (уз музику) који конструише и успоставља представу једне овакве манифестације. Томе можемо додати и важност друштвеног контекста дружења, заједништва, па самим тим и специфичне врсте фестивалског колективитета. Путем одржавања овог фестивала и његовог понављања, музика утискује и проширује значења која овај простор има на начин на који Џон Конел и Крис Гибсон описују:

MARIJA AJDUK, LJUBICA MILOSAVLJEVIĆ I ANA BANIĆ GRUBIŠIĆ
MUSIC FESTIVALS AS A SPACE FOR CONSTRUCTION OF LOCAL IDENTITIES ON THE EXAMPLE OF
THE MANIFESTATION JAZZ IN THE GARDEN

(м)узика представља културни ресурс који повезује како се одређена места опажају и промовишу. Према овим ауторима, музика представља начин на који места могу да се репрезентују у ширим медијским пејзажима, обликујући локалне или регионалне идентитете и самим тим музика утиче на представу атрактивног туристичког места (Connel and Gibson 2002, 221).

Други корпус фотографија припада званичној страници у оквиру друштвене мреже *Instagram*. Будући да се концепт ове мреже заснива на визуелном приказивању и комуницирању путем фотографија, наша очекивања су била већа у погледу њихове количине и разноврсности, међутим, визуелна презентација ове манифестације производ је фотографија са самих догађаја, али и путем наменски прављених плаката који садрже основне податке о самом фестивалу. Страница садржи фотографије (укупно 133), али и видео-снимке са концерата, који представљају још потпунији утисак о самој атмосфери. Фотографије, попут оних са веб-сајта, делом представљају атмосферу самог фестивала, зелени амбијент ботаничке баште, али и плакате, као и фотографије музичара у склопу промоције. Интересантно је да се у склопу ове странице може наћи и реклама за наступ Радета Шербеције и бенда Западни колодвор из јула 2021. године, такође у оквиру ботаничке баште, али ван програма самог фестивала.

У оквиру антрополошког приступа спектакл је неретко фигурирао као централни предмет проучавања фестивала (в. Veeman 1993; Handelman 1998; Addo 2009; Лукић Крстановић 2003; Лукић Крстановић 2009; Лукић Крстановић 2010). Међутим, овај фестивал није замишљен у том светлу. Наиме, основни означитељски елементи фестивалског музичког спектакла су маса која плеше, разуларено се забавља, изражени светлосни ефекти, фестивалска тела сређена за излазак. Насупрот томе, пример фестивала *Jazz in the garden* нам говори о једном другачијем поимању музичког фестивала, кроз симболе као што су природа, мали градски фестивал, опуштена тела која леже или седе на трави, породично поподне, храна, пиће. Музика јесте повод за овакву врсту окупљања, али у садејству са местом њеног извођења, те начином на који се она презентује публици, представља само један од елемената конструисања приче о овом фестивалу. Други део, можда чак и централни, јесте ботаничка башта као простор од велике важности за сам град Београд, али и простор који даје „бајковитост” манифестацијама попут ове. Интересантно је поставити питање да ли је у оваквом амбијенту могуће изводити било коју врсту музике, али сам одговор је могуће ишчитати и из чињенице да је ботаничка башта у последњих пар година место одржавања бројних свирки и концерата који нису искључиво цез оријентације, већ су заступљене и рок, као и поп музика. Дobar одјек и неочекивана посета „деза у башти” неспорно су значајно утицали на даљу фестивализацију Ботаничке баште – развој фестивала и његов утицај на људе и простор (в. Судну 2016, 11), односно фестивализација као процес стварања фестивала означава сценичност, селекцију културних елемената и стављање у контекст фестивала (Kelemen i Škrbić Alemprijević 2012, 51).

ЗАКЉУЧАК

Иако је одувек важила за место на којем се сусреће различита публика, Ботаничка башта „Јевремовац” фестивалском употребном пренаменом добија посве нове функције – постаје место забаве и доколице, место породичног уживања и сусрета различитих генерација. Пример *цеза у башти* илуструје значајну „улогу фестивала као генератора савремених културних процеса и као агенса који поседују моћ да трансформишу места у којима се одржавају” (Kelemen и Škrbić Alemprijević 2012, 21). На основу изложеног примера могуће је увидети којим значењским елементима је могуће конструисати аутентичну репрезентацију самог фестивала као локалног догађаја, али и једног новог доживљаја простора ботаничке баште у који су утиснута нова значења. Наиме, идентитетски елементи који су креирали аутентичну представу самог фестивала су „цез музика на отвореном”, „цез у природи”, „природа у центру града”, „релаксирано слушање музике”, „(породично) дружење”.

С друге стране, могуће је трасирати процес конструисања места уз помоћ музике као кључног елемента. Наиме, фестивал *Jazz in the garden* својим је сада већ редовним годишњим одржавањем у великој мери изменио перцепцију простора Ботаничке баште. Ова „зелена оаза у центру града” постала је место друштвених интеракција праћених музиком (цез, али и другим врстама) и у том смислу постала је пријемљивијим и видљивијим местом за ширу популацију. Посетиоци Ботаничке баште сада могу обухватати и оне који пре овог фестивала нису никада дошли да је посете и упознају се са биљним светом који је ту могуће пронаћи. Следствено томе би се могло рећи да је ботаничка башта данас добила своје проширено значење, као место у оквиру којег се одвијају уметничка и социјална дешавања у смислу у којем то наводи Клаић (2014, 76).

Истраживање овог фестивала у корелацији са простором Ботаничке баште свакако је пружило различите увиде и отворило нова питања за будућа истраживања, од којих ћемо навести само нека. Једно од таквих је етнографско истраживање искуства публике путем структурираних интервјуа, потенцијални педагошки значај фестивала у подизању свести о заштити природе и промоцији идеја одрживог развоја, као и утицај фестивала на туристичку понуду града Београда; при чему би и истраживање ставова извођача, превасходно домаћих, било значајно за анализу, нарочито када се има у виду њихова несигурна социоекономска позиција, али и доживљај припадања елитном у дометима уметности и културе, наспрот апострофираној концепцији фестивала.

LIST OF REFERENCES

- Addo, Ping-Ann. 2009. „Anthropology, festival, and spectacle”. *Reviews in Anthropology* 38 (3): 217–236.
- Banić Grubišić, Ana i Nina Kulenović. 2019. „Turbotronik – na granici između lokalne muzičke scene i žanra u nastajanju”. *Etnoantropološki problemi* 14 (1): 23–46.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folklor a i popularne kulture*. Beograd: Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i antropologiju i Dosije studio.
- Beeman, William. 1993. „The Anthropology of Theater and Spectacle”. *Annual Review of Anthropology* 22: 369–393.
- Brujić, Marija. 2017. „Kratak uvod u istoriju antropologije fotografije”. *Etnoantropološki problemi* 12 (1): 129–147. <https://doi.org/10.21301/eap.v12i1.6>.
- Connell, John, and Chris Gibson. 2002. *Sound tracks: Popular music, identity, and place*. New York: Routledge.
- Cudny, Waldemar. 2016. *Festivalisation of urban spaces: Factors, processes and effects*. Cham: Springer.
- Curtis, Rebecca. 2011. „What is Wangaratta to jazz? The (re)creation of place, music and community at the Wangaratta Jazz Festival”. In *Festival Places: Revitalising Rural Australia*, edited by Chris Gibson and John Connell, 280–293, Bristol: Channel View Publications.
- Frost, Nicola. 2015. „Anthropology and festivals: festival ecologies”. *Ethnos* 81 (4): 569–583.
- Getz, Donald. 2010. „The nature and scope of festival studies”. *International Journal of Event Management Research* 5(1): 1–47.
- Gibson, Chris and John Connell. 2012. *Music festivals and regional development in Australia*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Handelman, Don. 1998. *Models and mirrors: Towards an anthropology of public events*. New York: Berghahn Books.
- Jovanović, Slobodan. 1998. „Botanička bašta 'Jevremovac' jedinstveni spomenik prirode Srbije – na pragu trećeg milenijuma”. *Zaštita prirode* 50: 71–78.
- Kelemen, Petra i Nevena Škrbić Alempijević. 2012. *Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturnoantropološki osvrti na festivale*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Klaić, Dragan, Christopher Maughan, Franco Bianchini, and Bernard Faivre d'Arcier. 2014. *Festivals in Focus. Budapest: The Budapest Observatory*.
- Krstić, Marija. 2012. „All Roads Lead to Guča: Modes of Representing Serbia and Serbs During the Guča Trumpet Festival”. *Etnoantropološki problemi* 7 (2): 447–470.
- Krstić, Miloš. 2010. *Vek džeza: Od Sent Luisa do Beograda*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 2003. „Spektakl i društvo. Proučavanje muzičkih manifestacija u Srbiji”. U *Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba*. Ur. Dragana Radojčić, 221–235. Beograd: Etnografski institut SANU. / Лукић Крстановић, Мирослава. 2003. „Спектакл и друштво. Проучавање музичких манифестација у Србији”. У *Традиционално и савремено у култури Срба*. Ур. Драгана Радојичић, 221–235. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 2009. „Konstrukt i modeli spektakla: metodološka mapa / istraživačka instalacija”. *Antropologija* 9 (9): 117–130.
- Lukić Krstanović, Miroslava. 2010. *Spektakli XX veka: muzika i moć*. Beograd: Etnografski institut SANU. / Лукић Крстановић, Мирослава. 2010. *Спектјакли XX века: музика и моћ*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Milosavljević, Ljubica i Vladimira Ilić. 2019. „On the other side of the genre boundary: an anthropological analysis of compromises as jazz musicians' strategy of action”. *Traditiones* 48 (3): 21–41. <https://doi.org/10.3986/Traditio2019480302>.
- Milosavljević, Ljubica. 2020. „Profesionalizacija džeza u Srbiji: antropološki pristup”. *Etnološko-antropološke sveske* 31 (20): 63–76.

- Ristivojević, Marija. 2013. „Rokenrol kao simbolički resurs”. *Etnološko-antropološke sveske* 21: 129–142.
- Ristivojević, Marija. 2014a. „Muzika i lokalni identitet. Festival kulture mladih Srbije kao identitetsko obeležje Knjaževca”. *Antropologija* 14 (3): 45–53.
- Ristivojević, Marija. 2014b. „(Re)definisanje tradicije na primer world music fenomena”. *Etnoantropološki problemi* 9 (1): 69–82.
- Simić, Marina. 2006. „Exit u Evropu: Popularna muzika i politike identiteta u savremenoj Srbiji”. *Kultura* 116/117: 98–122.
- Stefanović, Milena. 2018. „Festivali i kulturna politika: između države blagostanja i neoliberalizma”. *Zbornik radova Факултета драмских уметности* 34: 179–219.

MARIJA AJDUK, LJUBICA MILOSAVLJEVIĆ I ANA BANIĆ GRUBIŠIĆ

MUSIC FESTIVALS AS A SPACE FOR CONSTRUCTION OF
LOCAL IDENTITIES ON THE EXAMPLE OF
THE MANIFESTATION *JAZZ IN THE GARDEN*

(SUMMARY)

The research conducted in this article is based on the analysis of the representation and promotion of the *Jazz in the Garden* Festival, which has been held for the past three years inside the space of the “Jevremovac” Botanical Garden in Belgrade. The basic idea of the research referred to the study of the process of the localization of one such festival and its presentation by highlighting the authentic elements that distinguish it from similar events that already exist. To perceive the insertion of new meanings of the botanical garden space, which gains a redefined role in everyday city life through organizing festival events and correlation with (jazz) music, was equally important. The research combines different methodological approaches that can most briefly be described as the (in-depth) ethnographic reading of the presentation of festivals in online media – official websites, the Facebook and Instagram social networks. In the first phase of the research, the posts displayed by organizers on social networks, as well as the descriptions of the festival on the website, were analyzed. The second phase of the research referred to the analysis of the photographs that illustratively presented this festival. The research has led to several conclusions, namely that the localization of the festival is visible through identity elements such as “jazz music in the open air,” “jazz in nature,” “nature in the very city center,” “listening to music relaxedly,” “(family)socializing.” On the other hand, the “musicalization” of the space, the redefining of the role the botanical garden had had until then, is also noticeable. The conversion of the “Jevremovac” Botanical Garden to a festival-hosting space has generated quite novel functions for the Botanical Garden itself – it has become a place of fun and leisure, a place where families enjoy and generations of different ages meet.